
Josep Badia i Capdevila: de la llana i el carbó a l'aigua i el cotó¹

Roser Galí i Izard

Aquestes pàgines descriuen l'aventura empresarial d'un sabadellenc, Josep Badia i Capdevila, hereu del vapor Badia, que es va embranchar en una inversió a gran escala al Ripollès, on va fer construir un complex industrial, conegut com la Colònia Estamariu. Aquesta inversió fou estimulada, sens dubte, pel «fracàs» del ferrocarril carboner de Sant Joan –en paraules del Dr. Jordi Nadal–, que facilitava l'accés de matèries primeres a una zona on no faltava mà d'obra ni aigua, l'única font d'energia aprofitable a Catalunya. Calia, tanmateix, bastir-hi un pantà per recollir l'aigua que, després de recórrer gairebé cinc quilòmetres per un canal, arribava a les naus industrials amb prou desnivell perquè unes turbines –de la casa Planas de Girona– generessin l'energia necessària per fer funcionar les màquines de filar cotó. Tot això representava una inversió enorme, que Badia va finançar de la forma més habitual en la Catalunya del XIX: amb els recursos propis i els préstecs d'amics i de familiars.

“Per correspondre a un país sense carbó, l’aposta catalana a favor de la màquina de vapor ha estat d’allò més ferma [...]. Encegats per l’eficàcia del model anglès i per les previsions hiperbòliques d’algun expert, els fabricants autòctons no han pensat mai que la indagació dels recursos carboners existents a l’intern del Principat pogués saldar-se amb un balanç poc satisfactori. Finalment, però, després d’un període de recerca intensiva, hom ha hagut de rendir-se a l’evidència. [...] El 1885 la ‘Companyia Ferrocarril i Mines de Sant Joan de les Abadesses’ es declara en fallida. [...] Aquesta vegada el desencís és complet i sense remei. Definitivament, el model d’industrialització ‘a l’anglesa’, basat en l’energia del carbó, queda fora de les possibilitats catalanes. El camí obert mig segle abans amb la fàbrica Bonaplata ha dut a un atzucac. El retorn a l’aigua, que uns quants il·lusos havien tractat d’evitar, és inevitable. La turbina té, a la Catalunya finisecular, més utilitat que la màquina de vapor. De tota manera, els esforços a favor del transport de l’hulla gironina no han estat en va: després de fracassar com a tren ‘carboner’, el ferrocarril de Sant Joan a Granollers s’ha mostrat utilíssim per a introduir el cotó en floca i la fabricació cotonera a les comarques d’Osona i el Ripollès.”

Introducció

Aquest treball explica la trajectòria empresarial d’un home, Josep Badia i Capdevila, que es pot considerar

típica i representativa del nou-cents català. Les seves decisions d’inversió van estar condicionades per un dels aspectes més rellevants de la industrialització catalana, al qual al·ludeix el Dr. Jordi Nadal en la cita que encapçala el text: el problema energètic de Catalunya.³

El seu pare havia iniciat, a principis de segle, l’aventura empresarial de la família. Josep Oriol Badia i Juncà, nascut a Sabadell el 23 de març de 1815, era el segon fill de Gabriel Badia, teixidor de cotó.⁴ Tenia un germà gran, Jaume, i tres germanes més joves: Feliciana, casada amb el fabricant terrassenc Martí Trias; Germana, casada amb Jaume Morral i Costa, filador de llana; i Madrona, casada amb Josep Mas. Ell, amb 22 anys, esposà una pubilla òrfena de 15, Josepa Capdevila, amb qui tingué setze fills, dels quals en sobrevisqueren nou. Badia i Juncà era filador de llana cardada. Tot i que probablement s’havia iniciat en la professió abans de 1839, aquell any va constituir una societat amb Josep Casajoana, que durà fins a 1859. També va estar associat en unes altres tres filatures: amb Josep Bracons de 1852 a 1859, amb Jaume Morral de 1854 a 1876 i amb Menna Casamitjana a partir de 1870.

Va ser un dels primers sabadellencs a utilitzar l’energia de vapor, promotor del vapor Sabadellés el 1849, i de l’anomenada Societat dels Aparells –constituïda pels mateixos socis del *Vapor* i activa de 1850 a 1852–. Allí hi va tenir la maquinària fins que construï la seva pròpia fàbrica el 1867, el vapor Badia, on va instal·lar la filatura de llana de carda, que, un cop consolidada, va ampliar amb les primers màquines de

1 He escrit aquestes ratlles en memòria de la meua àvia Carme, filla del protagonista d’aquesta història, que ens va deixar el passat 28 de novembre de 1999. La trajectòria empresarial de Josep Badia i Juncà, pare de Josep Badia i Capdevila, ha estat publicada a la revista *Arraona*, núm. 25 (2001), amb el títol “Josep Badia Juncà: un filador i vaporista de Sabadell”.

2 Jordi NADAL I OLLER (1991), p. 49-50.

3 La història inversora de Josep Badia i Juncà i Josep Badia i Capdevila s’ha pogut reconstruir gràcies a la documentació de la filatura de Sabadell –trobada al Vapor Badia quan estava abandonat– i de les fàbriques de Ripoll –lliurada pels seus descendents–, que es conserva a l’Arxiu Històric de Sabadell. M’ha estat possible consultar aquests papers, que estan en fase d’inventariar, gràcies a la intercessió i l’amabilitat de Josep Maria Benaul, Joan Comasòlivas i Albert Taulé. Al primer li haig d’agrair, a més, la quantitat de documents i d’informació diversa que m’ha proporcionat, la correcció dels esborranys, i la paciència a contestar les múltiples preguntes amb què ha estat sistemàticament bombardejat durant la redacció de l’escrit. Els errors que aquest conté, ni cal dir-ho, són responsabilitat exclusivament meua.

4 La convivència entre cotó i llana no era un fet excepcional en el Sabadell del XIX. Benaul ens explica com el sector cotoner va ser molt important a la vila fins al 1860, quan la consolidació de la llana ja feia anys que s’havia donat. Josep M. BENAUL (1996), p. 39. Gabriel Badia era fill de Jaume Badia, pare, i es va casar amb Margarida Juncà, filla d’un comerciant. Ella aportà 200 lliures de dot al matrimoni. Arxiu Històric de Sabadell (d’ara endavant, AHS). Fons Notarial (d’ara endavant, FN). Joan Mimó, *Manual*, 1806-1807, 8 de desembre de 1807 (E 314).

filars estam de Sabadell. Arrendava, a més, local i energia a altres fabricants de Sabadell. Les seves decisions d'inversió estigueren, doncs, totalment condicionades pels canvis tècnics experimentats per la indústria tèxtil llanera durant tot el segle.⁵

Quan Josep Oriol Badia Juncà va morir, el 1876, Josep Badia i Capdevila, nascut el 1841, va heretar tot el seu patrimoni, al qual va haver de posar ordre abans de traslladar-se a viure a Barcelona. Des d'allí administrava els diversos negocis que tenia, entre els quals hi havia una petita filatura de Ripoll que gestionava un altre germà seu, l'Agustí. Després d'un llarg període de gestació, el 1894 va iniciar a la vila pirinenca la construcció d'un complex industrial format d'una presa, un canal i quatre salts d'aigua que, amb una turbina cadascun, alimentaven d'energia quatre naus que arrendava a diversos fabricants.

Aquesta etapa empresarial de Badia Capdevila, la del "retorn a l'aigua" és la que s'explica en el present escrit.

Josep Badia i Capdevila: empresa i patrimoni

Abans d'inscriure el testament del seu pare, Josep va comprar alguns terrenys al costat de la fàbrica⁶ i una finca a Barberà del Vallès, anomenada "Torre dels Gorchs", de 82 hectàrees de superfície (actual municipi de Badia) al marquès de Llió, per 100.000 pessetes, que va pagar al comptat.⁷ Un any després va donar poders al seu germà Anselm per administrar la fàbrica –conjuntament s'afanyaren a cobrar els crèdits pendents–, i va liquidar la societat que el seu pare tenia amb Joan Comerma Farré amb la raó social Juan Comerma y Cia.⁸

El 1879 va heretar el patrimoni del seu avi Gabriel,⁹ i el 1883 es va casar amb Elisa Pons i Oliver, òrfena des de feia poc, que va aportar al matrimoni un dot de prop de 90.000 pessetes i unes terres a Viladecans i a Das.¹⁰ Josep va haver de fer un creix substancial, i va hipotecar totes les seves propietats de Sabadell. Sobre aquelles ja pesava la hipoteca de les legítimes i dots dels seus germans vius –l'Anselm, l'Agustí, l'Antoni, el Joan, la Quitèria, l'Antònia, la Josepa i la Maria–, que pujaven a més de 300.000 pessetes. Calia, abans de prendre cap decisió d'inversió,

consolidar i diversificar el patrimoni per evitar córrer riscos innecessaris. I una de les maneres de fer-ho era amb la compra de finques rústiques.

La compra de terres no va suposar que l'hereu de cal Badia es convertís en un rendista. Josep no trencà la trajectòria iniciada pel seu pare, i a més de continuar amb la gestió del vapor, s'implicà en les inversions dels seus germans. L'Anselm portava la filatura de Sabadell; l'Agustí ja havia anat cap a Ripoll, on tenia una filatura de cotó, i l'Antoni tenia la seva pròpia filatura de llana, al Vapor Badia. El Joan s'havia fet capellà i en Josep li passava una renda de la seva legítima. Just després de la mort del pare la filatura va patir una descapitalització de 500.000 pessetes, a càrrec de la part del Josep –tal com ens mostra el quadre 1–, que podria respondre, precisament, a una retirada de fons per fer front als deutes d'herència amb els seus germans.

A poc a poc Josep anà traspasant el vapor a l'Anselm, a mesura que aquest anava acumulant capital, i se'n va distanciar sense desvincular-se'n del tot, mentre diversificava les seves inversions. L'Anselm portava prou bé la filatura, que no notà la pèrdua del pare, tal com reflecteix el quadre 1. Malgrat el límit documental de quatre anys, les dades mostren que el Vapor continuava funcionant a bon ritme. Les diferents partides que componien el benefici per aquells anys es presenten desagregades en el quadre 2.

El 1884, Josep va constituir una societat nova, Josep Badia en comandita, amb seu a Barcelona, des de la qual centralitzava la gestió del seu patrimoni, dels negocis que compartia amb l'Agustí a Ripoll i de la fàbrica de Sabadell. El llibre que ha quedat sobre aquesta societat no aporta gaire informació sobre el vapor i cap novetat pel que fa a la producció de Sabadell. Tanmateix, permet observar com, des de la capital, Josep duia a terme una tasca més pròpia de comerciant de la seva empresa que no pas d'industrial, ja que, aparentment, no intervenia en els aspectes més relacionats amb la producció, el canvi tècnic, etc. Des de Barcelona podia controlar millor la compra de llanes, la venda de fil i els pagaments i cobraments. El llibre ens mostra una multitud de petits clients de València, Madrid, Saragossa, Almansa, Tarragona, Pamplona, Burgos, Vigo, Orense, Bilbao, Badajoz, Aranjuez, Maó, Valladolid, Segòvia, etc.

CAPITAL						
	Josep Badia	Anseim Badia	Total	Beneficis	Rendibilitat financera	
1877	1.408.500	91.500	1.500.000	66.899,31	4,46%	
1878	884.000	116.000	1.000.000	68.553,60	6,86%	
1879	873.000	127.000	1.000.000	no consta		
1883	757.000	243.000	1.000.000	100.000,00	10,00%	
1884	790.000	270.000	1.060.000	35.000,00	3,30%	
1885	708.000	292.000	1.000.000	100.000,00	10,00%	
1886	673.000	327.000	1.000.000	100.000,00	10,00%	
1887	656.000	344.000	1.000.000	60.000,00	6,00%	

Taula 1. Estructura del passiu. Acumulació de capital de 1874 a 1879 i de 1883 a 1887. Elaboració pròpia. Font: Llibres diaris de Josep Badia. Fons Vapor Badia (a partir d'ara FVB. AHS).

	Vapor	Surtidos	Màquines rentar	Cerrajería	Filatura	Total real	Total repartit
1877	30.688,46	23.053,96	1.685,00	3.416,38	521,13	59.364,93	66.899,31
1878	15.200,45	13.875,77	1.413,83	no consta	7.702,81	38.192,86	68.553,60
1883	14.727,20	44.960,66	8.484,92	291,78	33.996,77	102.461,33	100.000,00
1884	15.791,78	39.945,09	7.001,99	- 883,42	37.351,86	99.207,30	35.000,00
1885	20.980,27	34.058,88	2.345,91	- 1.472,91	45.821,14	101.733,29	100.000,00
1886	23.799,82	28.865,48	8.385,09		41.918,17	102.968,56	100.000,00
1887	21.000,00	28.000,00	no consta		45.848,35	94.848,35	60.000,00

Taula 2. Partides del benefici de la fàbrica de Josep Badia i Capdevila, en pessetes. Elaboració pròpia. Font: Llibres diaris de Josep Badia i Capdevila (AHS. FVB).

5 “El trànsit del motor de sang, de marxa lenta, irregular i limitada cap al motor tèrmic o hidràulic, de marxa ràpida, regular i ininterrompuda, troba el seu complement natural en la substitució dels estris manuals pels estris mecànics. La 'berguedana', moguda a braç, ha cedit el lloc a la 'mule-jennie', la 'contínua' i la 'selfactina'; el teler manual al teler mecànic [...]” La rellevància del canvi tècnic en el sector tèxtil, esmentat en aquesta cita del Dr. Nadal, es pot constatar en la part prèvia a aquest escrit, dedicada a l'inici i consolidació de la indústria de Josep Oriol Badia i Juncà. Jordi NADAL I OLLER (1991), p. 29.

6 Els protocols del notari Antoni Capdevila (AHS) reflecteixen la intensa activitat de Josep fill aquell any. Va prestar diners a diverses persones, va vendre un terreny i va recuperar una vinya a Barberà. Va inscriure davant de notari la participació que havia heretat del Vapor del Turull, va comprar diverses porcions de terra i una casa a Sabadell, al costat del Vapor, etc. L'inventari dels béns heretats del seu pare va ser registrat finalment el 1877.

7 La va comprar a Joaquim de Elola i de Mora, marquès de Llió. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (d'ara endavant, AHPB). Agustí Obiols i Tramullas, 24 de desembre de 1876.

8 No consta cap anotació d'aquesta societat en els llibres de Badia. La liquidació d'aquesta empresa s'ha pogut conèixer pels protocols notarials. AHS. FN. Antoni Capdevila, *Protocolo*, 1877.

9 Ha estat impossible localitzar l'inventari de Jaume Badia. Pot ser, senzillament, que no existeixi, perquè en el testament de l'avi Gabriel Badia i Coll ja s'havia establert que si Jaume moria sense descendència, els seus béns havien de passar als fills de Josep Oriol; no hi havia cap necessitat, doncs, de fer un inventari. La mare de Josep, Josepa Capdevila, va escripturar els seus propis béns –terres i cases a Sabadell– l'any 1878, davant del notari de Sabadell Antoni Capdevila.

10 De 87.800 ptes. lliurades “en monedas de oro y plata y billetes del Banco de España”, a més d'algunes finques. Els capítols matrimonials es poden consultar a AHPB. Vives i Mendoza. 7.04.1883. Elisa Pons i Oliver era filla de Josep Pons i Pons, originari de Das, i Antonina Oliver Buxó, de Sabadell. Els seus tutors eren el seu oncle Antoni Oliver Buxó (pare del poeta Pere Quart) i Feliu Casajoana Baqués, fabricant.

Badia portava els cobraments –i segurament els enviaments de mercaderies– a través de Crèdit i Docks, societat que servia precisament per gestionar mercaderies i pagaments, de la qual ell havia estat cofundador i n'era directiu.¹¹

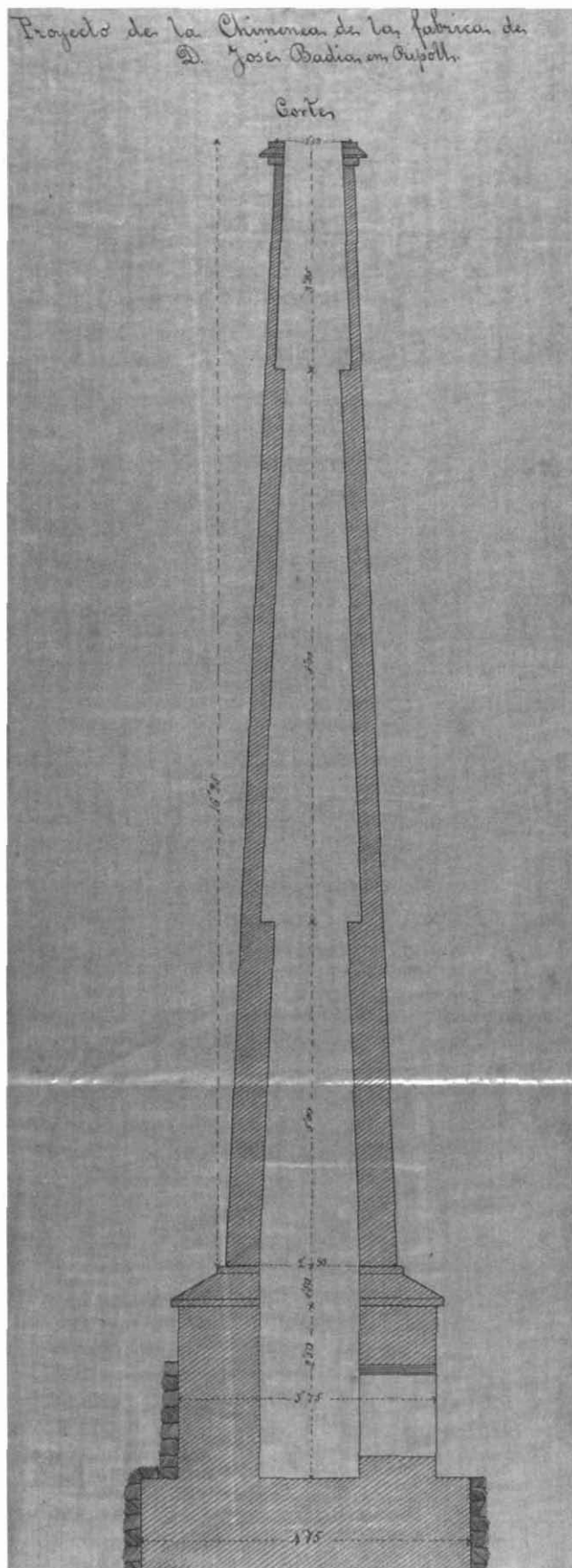
Els comptes de Josep amb la filatura, tancats precipitadament a principis de 1889, ens suggereixen que la seva retirada de la societat fou gairebé total. A partir d'aleshores la seva part seria representada pel compte de capital: deixava d'intervenir en la gestió; ara tan sols era soci capitalista i propietari de l'edifici. Al mateix temps que tancava el seu compte de *Gastos Particulares*, el capital de l'Anselm anava augmentant. Sis anotacions "*Capital de Anselmo Badia a Gastos Particulares, por entrega de hoy de Sert hnos. y Solá a Anselmo Badia, 50.000 ptas.*",¹² amb dates 17 de setembre, 27 d'octubre, 19 de novembre de 1888, 5 de gener, 18 de febrer i 5 de març de 1889, totes pel mateix import, ens insinuen que la retirada de part del capital de Josep va anar paral·lela a una entrada de Sert com a soci capitalista de la societat, si bé també és possible que aquests diners fossin lliurats en forma de préstec.¹³

A partir de 1890, totes les operacions que Badia havia dut a terme fins aleshores amb Crèdit i Docks van passar a la Societat Catalana de Crèdit, de la qual era directiu. Tot i el seu distanciament de Sabadell, la filatura va continuar la producció fins al segle XX.¹⁴ Malgrat el seu abandó, als anys quaranta d'aquest segle, va evitar-se l'enderrocament de l'edifici si bé no se'n va salvar la xemeneia. La construcció de la biblioteca municipal de Sabadell aprofitant part de l'estructura del vapor, iniciada a finals de 1999, continuarà donant una utilitat a aquelles velles parets, una utilitat ben diferent per a la qual van ser aixecades cent trenta anys abans.

De la llana i el carbó a l'aigua i el cotó

El desembarcament a Ripoll

A les envistes del darrer quart del segle XIX, el problema energètic del Principat amenaçava el creixement de la indústria. Albert Carreras ens explica com aquesta va ser la raó fonamental perquè els industrials "tornessin" a l'aigua, amb les conseqüències que això va tenir en la relocalització de la manufactura del país.¹⁵

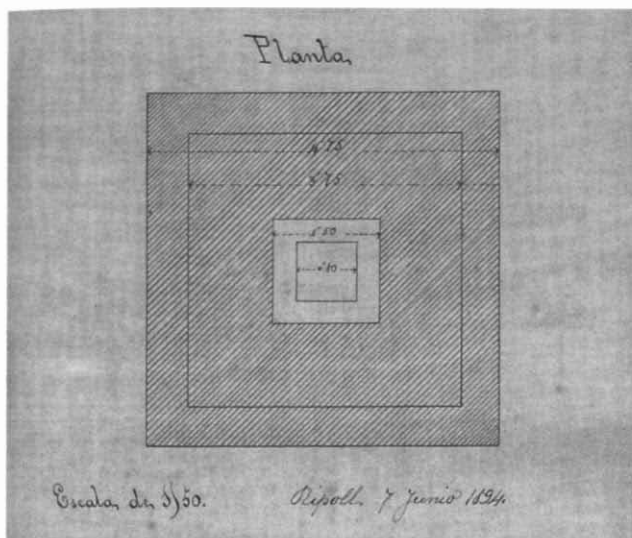

Figura 1. Projecte de la xemeneia de la fàbrica de Josep Badia a Ripoll, 1894. (AHS. Fons Badia).

Aquest procés ja l'havien engegat alguns dels industrials més atrevits cap als anys seixanta. Badia devia portar de cap desembarcar algun dia al Pirineu perquè el 1872, encara en vida del seu pare, va comprar la que havia estat la primera fàbrica tèxtil de Ripoll, la de Can Barrera, a l'industrial Eudald Rodergas, per 4.165 ptes.¹⁶ La fàbrica estava al Raval de Sant Pere, i tenia un petit salt d'aigua que li proporcionava energia. En aquell moment Josep es va limitar a comprar l'edifici, perquè Rodergas va continuar amb la fabricació fins a 1879, quan l'Agustí va fer aparició a Can Barrera amb 5 cardes i 1.872 pues, en substitució de Rodergas.¹⁷

El 1880 l'Agustí va demanar al seu germà Josep la legítima paterna. El pare li havia assignat 40.000 ptes., i el Josep li'n va donar 50.000.¹⁸ Al cap d'uns dies els dos germans escripturaven una societat comanditària, dedicada a la fabricació de filats de

135

11 Crèdit i Docks es creà el 1883, fusió de la Companyia dels Magatzems Generals de Dipòsit de Barcelona i El Crèdit del Comerç i de la Indústria (de la qual fou fundador Josep Badia Capdevila, el 1881). El Crèdit es proposava fer "préstamos con garantía de primeras materias o géneros elaborados [...]", tot i que també duia a terme altres operacions bancàries. Badia va ser president de Crèdit & Docks de 1894 a 1905. L'entitat era l'única que podia emetre *Warrants*, és a dir, resguards de propietat sobre mercaderies dipositades, "La seva feina és fer-los córrer i que siguin acceptats en tràfic mercantil, i donar crèdit sobre ells, si els el demanen". F. CABANA (1999), p. 242. Les transaccions de Badia amb Crèdit i Docks eren molt importants. Hi feia lliuraments mensuals en metàl·lic, i per efectuar pagaments, lliurava talons que carregava al compte de fàbrica. Sembla que aquesta societat li feia la funció que fins aleshores havien dut a terme les cases de comerç amb qui havia treballat, i que en aquest període havien desaparegut dels seus llibres.

12 Sert hnos. y Solà havien estat els màxims clients del pare de Josep Badia quan la filatura va començar a créixer. Domènec Sert s'havia casat, l'any 1862, amb una de les germanes de Josep, Maria Badia i Capdevila.

13 En no haver un compte de capital on quedi clar qui eren els socis, ni balanços, tot això ha de quedar en meres suposicions. El llibre es tanca amb "*Capital de José Badia a Gastos Particulares*" per 486.868,59 ptes. El capital de Josep, doncs, quedava suposadament en aquestes 486.868,59 ptes. (el que no es pot aclarir és si s'afegien a les 656.000 que ja tenia), i el de l'Anselm en les 300.000 ptes. prestades per Sert (no se sap si afegides a les 344.000 que ja tenia). AHS. Fons Vapor Badia (d'ara endavant FVB), Llibre Diari de Josep Badia i Capdevila, 1888-1890 (D3 12413).

14 "Joseph Badia [...] que fa filats de llana pera totes las industrias y molt especialment pera texits fins de punt, de manera que aquesta important fàbrica, fundada fa 50 anys, dona també un element principal de la industria llanera. Al visitarla y examinar sas notables mostrars, he vist que comprenen totes las clases en blanch, en colors i barrejas". *La Ilustració Catalana*, tom X (1889), p. 366. A partir de 1898 Josep Badia torna a obrir llibre amb les operacions de Sabadell. Els salts documentals no ens permeten reconstruir amb exactitud l'activitat del vapor. Però a partir de 1904, en l'actiu apareix un compte "*capital con propietarios Vapor calle Creueta*" per 25.558,86 ptes. un altre de "*vapor*" per 235.000 ptes. i altres que fan referència a la filatura: "*maquinaria*", "*maquinas lavar*", etc. Per tant l'edifici del vapor i les màquines continuaven sent seus, i Josep en rebia rendes mensuals. A partir de 1908, la societat que gestionava el vapor va passar a anomenar-se *Sucesores de José Badia, sociedad en comandita*, que declarava, el 1914, 1.796 fusos i un safareig amb 5 tines.

15 "*la baratura de la mano de obra y su mayor flexibilidad (que implica mayor docilidad) no son razones que expliquen la localización finalmente adoptada. Hay que introducir el componente 'energía gratuita' para entender la lógica de esta opción*". A. CARRERAS (1983), p. 54.

16 El 1872, Eudald Rodergas comprava a Joaquim Roquer i Morist la fàbrica, que va passar a mans de Badia Capdevila el mateix any. El pagament de les 4.165 ptes. de la compra la va pagar Francesc Xavier Badia Pons el 1919 a Núria Roquer (AHS. FVB, documents sense inventariar). La Contribució Industrial anota que Eudald Rodergas i Molist, procedent de Sallent, està instal·lat a Can Barrera amb 5 cardes i 600 pues el 1860. El 1867 Rodergas tenia 8 cardes i 1.200 pues; el 1870, 5 cardes i 2.500 pues i, el 1878, 5 cardes i 1.872 pues. G. CUTRINAS (1986), p. 74-81. Rodergas, per tant, no era l'amo de la fàbrica, sinó que la va comprar per revendre-la a Badia.

17 Fins al 1880 apareix amb la mateixa Contribució Industrial. G. CUTRINAS (1986), p. 82-83.

18 AHS. FN. Antoni Capdevila, *Protocolo*, 1880.

Fotografia 1. Façana principal de la fàbrica de Josep Badia a Ripoll. Autor: Josep Guic, 1895, extreta de: *Aprovechamiento de aguas del río Ter en Ripoll: propiedad de José Badía Capdevila*, Sabadell: imp. Juan Comas, 1904, (AHS. Fons Badia).

cotó amb un capital de 75.000 ptes. Josep n'aportaria 25.000 i en seria soci capitalista; la part de l'Agustí es componia de maquinària per un valor de 50.000 ptes. La raó social seria Agustí Badia i tindria la seu a Ripoll, a la fàbrica de Can Barrera, propietat del Josep, a qui se li hauria de pagar un lloguer.¹⁹

Tot i que a Ripoll hi havia activitat cotonera des de principis de segle, el salt cap a l'especialització en aquest sector no arribà fins a finals del XIX, quan el nombre de fabricants es va incrementar de cop.²⁰ L'oferta d'energia i d'instal·lacions, que esdevenia un bon negoci, ho va fer possible. Josep arrendava el local i l'energia de Can Barrera al seu germà Agustí –que el 1888 tenia ja 1.056 pues de filar– i a Nicolau Comes, que en tenia 2.300.²¹ La filatura dels Badia tenia un bon renom, i, segons la cita que ve a continuació, ja havien fet el salt al tissatge, a Campdevàrol:

“Vaig entrar a la fàbrica de filats que tenen a la vora del monastir los senyors A. i J. Badia y companyia, recordant haver vist molt acreditada aquesta marca, lo que no'm sorprengué al observar que han sabut montar-la d'una manera inmillorable, contribuint al èxit de sa

explotació, sa activitat, sa inteligencia u la sort.

La maquinaria es de lo millor que's coneix en lo ram, y com trian los generos ab arreglo a las creixentas necessitats del mercat, dona gust examinar los filats que'n surten per a ser elaborats a Campdevàrol en los cent telers que hi tenen los senyors Badia.”²²

L'entrada de l'Agustí i del Josep en el ram del cotó va tenir, doncs, força èxit, i la fàbrica va anar creixent durant la dècada dels noranta.

La construcció de les Fàbriques Noves d'Estamariu

“A partir d'aquest any (1894), la construcció de les fàbriques Badia, a la carretera de Sant Joan de les Abadesses, portarà una forta empenta a la indústria tèxtil ripollesa. És una fita cabdal en el desplegament fabril de la localitat.”²³

Les compres de terrenys havien començat el 1880, el mateix any que els dos germans van inscriure la societat de filats de cotó. La idea de construir unes

fàbriques noves, doncs, era molt anterior a la definitiva realització del projecte, quinze anys més tard, propiciada per la necessitat de satisfer la creixent demanda de local i d'energia per part d'industrials disposats a instal·lar-se a Ripoll. Efectivament, el 1881 ja havien començat els contactes entre Badia i alguns fabricants –Josep Casacuberta, Joaquim Baucells i Joan Clerch–, que més endavant fructificarien en forma d'arrendament de les “fàbriques noves”.²⁴ En un fullet editat pel mateix Josep Badia, arran de la visita del rei a Ripoll, l'industrial explica exactament les motivacions que l'havien induït a iniciar-ne la construcció:

“La idea de procurarse el mayor desarrollo de las industrias, la competencia á la que se hallan sugetas y por lo mismo la necesidad de obtener fuerza motriz barata, son estímulos bastantes para que los industriales indaguen, busquen y se proporcionen saltos de agua para dar movimiento á la maquinaria de sus establecimientos y poder producir y luchar con alguna ventaja

en el mercado general. Este objetivo es sin duda la causa primordial de este proyecto, que a pesar de haber tenido alguna oposición desde los primeros momentos, ha podido llevarse felizmente a término.”²⁵

En el període 1880-1891, Badia es va dedicar a reunir totes les parcel·les de terreny que ocuparia el complex industrial. Fins al 1891 no va poder superar un dels obstacles principals del projecte: el permís d'ús de l'aigua per obtenir-ne energia hidràulica:

“El noble Don José de Oriola Cortada, Salsas, Junquer e Ibáñez, Conde del Valle de Marlès i Josep Badia Capdevila, de 49 anys, fabricante {...}. El señor don José Badia y Capdevila desea construir en la pieza de tierra últimamente descrita en unión con otras colindantes a la misma, cuya compra tiene ya concertada, un importante establecimiento fabril movido por fuerza motriz hidráulica, a cuyo efecto ha hecho proposiciones al señor conde del Valle de Marlés, aquí compareciente, para que renuncie al aprovechamiento de las aguas

137

19 AHS. FN. Antoni Capdevila, *Protocolo*, 1880. En altres capítols de l'escriptura s'especificava que Agustí Badia en seria el soci gerent i l'administrador i que el capital seria de 75.000 ptes. Agustí en posa 50.000, en una màquina de vapor de 10 cavalls, una màquina de vapor de 6 cavalls, dues calderes, una de 24 CV i una altra de 10 CV, 2 batans, 6 cardes (sistema *Plantron*), una reunidora, un manuar *Platt*, quatre metxeres amb un total de 426 fusos, 2 selfactines de 312 fusos cadascuna, 4 selfactines de 324 fusos cadascuna, una selfactina de 648 fusos, 9 torns per tòrcer, de 1.900 fusos en total, 2 màquines de filar de 62 fusos cadascuna, i altra maquinària “y por último los efectos y accesorios para funcionar todas las espresadas maquinas las que se hallan ya colocadas en la fábrica del otro señor otorgante, situada en el arrabal de San Pedro de Ripoll que antes era de Don Eudald Rodergas”. Josep Badia aporta en metàl·lic 25.000 ptes. i li lloga “toda aquella casa fábrica que tiene por fuerza motriz el agua que discurre por una acequia contigua a la misma...” en el camí de Campdevàrol. A l'Agustí se li assignen 2.500 ptes. de sou més el 10% sobre els beneficis, que ha d'anar acumulant al capital per recuperar el del Josep fins que aquest quedi a zero. Després li ha de comprar la fàbrica.

20 Cutrinas ho atribueix a la crisi industrial que vivia Manlleu amb vagues d'obrers i tancaments de fàbriques, que anirien desplaçant la seva activitat cap al Ripollès. G. CUTRINAS (1986), p. 87. Joaquim Albareda ens explica el malestar dels obrers de Manlleu: “la fi de segle esdevingué terriblement conflictiva. [...] El procés de cohesió de la classe obrera s'accelerà. Les vagues foren constants, entre d'altres el 1885 (...va allargar-se 14 setmanes) i el 1891”. J. ALBAREDA (1987), p. 45-47. Segons Carreras, Ripoll esdevé un objectiu per als industrials perquè tots els salts d'aigua més propers a Barcelona –d'on calia portar la matèria primera– estaven ja ocupats. “Hacia 1898 ya casi no quedaban saltos de agua libres, y el 'modelo hidráulico' [...] cristalizó hasta el punto de parecer (o convertirse en) un rasgo estructural típico de la industria manufacturera catalana”. A. CARRERAS (1983), p. 57.

21 Nicolau Comes, veí de Sant Feliu de Torelló i procedent de Castellciutat (Lleida), havia demanat, el 1862, permís a l'Ajuntament de Ripoll per construir una fàbrica de filats de cotó al Raval de Sant Pere –no era la de Can Barrera, que ja estava construïda– i utilitzar el salt d'aigua del rec que alimentava Can Barrera. Va arrelar ràpidament a la vila, d'on va ser nomenat tinent d'alcalde el 1867. En aquell moment era un dels tres fabricants de la vila, i tenia 8 cardes i 1.200 pues. En la Contribució Industrial de 1878 ja declara 8 cardes i 2.300 pues. G. CUTRINAS (1986), p. 73-86.

22 *La Il·lustració Catalana*, 1891. Citat per F. CABANA (1994), vol. 2, p. 425-426 No s'ha pogut trobar informació referent als cent telers que tenien els Badia a Campdevàrol.

23 G. CUTRINAS (1986), p. 87.

24 Josep Casacuberta era fabricant de Manlleu, i alcalde de la vila en els moments de més conflictivitat social. J. ALBAREDA (1987), p. 73-74. *Clerch, Mata i Cia.* estava a Ripoll des de 1858 com a teixidors. L'inventari de la maquinària de *Clerch, Mata i Cia.* per 1858 es pot consultar a G. CUTRINAS (1986), p. 75. El contracte entre Badia i *Clerch i Mata* a AHS. FVB, “*Escrituras privadas de arrendamiento fábricas Ripoll*” (documents sense inventariar).

25 AHS. FVB. *Aprovechamiento de aguas del río Ter en Ripoll, instalación de José Badia*. Sabadell: Imprenta y encuadernación de Juan Comas [1904], p. 1.

del río Ter, que hoy el propio señor conde utiliza para el funcionamiento del denominado Molino de Rama, y para que le permita construir una acequia que, atravesando los tres citados mansos [...] se dirija mediante el desnivel correspondiente a la descrita finca propia del señor Badia."²⁶

La renúncia del senyor Oriola Cortada al dret d'aprofitament d'aigües li va costar al sabadellenc 50.000 ptes., que va pagar en lliuraments anuals de 5.000 ptes. més el 5% d'interès.

"Los Sres. Badia tienen también ultimado el proyecto para una gran fábrica de hilados y tejidos, aprovechando un salto de agua que desarrolla de 500 a 600 caballos de fuerza. Créese que esta fábrica será una de las primeras de Cataluña, puesto que se trata de emplear dos mil obreros o más."²⁷

El projecte de construcció de les fàbriques noves de Ripoll ja s'havia fet públic, però Badia encara no tenia el vistiplau de les autoritats. El dret d'aprofitament d'aigües li va ser finalment concedit pel governador de Girona el 17 de novembre de 1892. Les compres de parcel·les es van intensificar a partir d'aquell any: el 1894 havia aconseguit acumular 23 peces de terra, que ocupaven un total de superfície de 38.781 m² i li havien costat 82.800,60 ptes., pagades pràcticament totes al comptat. Finalment, el 1894, es van iniciar les obres.²⁸

La presa d'aigües estava situada al peu de la confluència del torrent de Ribamala amb el Ter, sota la carretera de Sant Joan, Ripoll amunt, just en el lloc que era travessat per la línia de tren.²⁹ El cabdal d'aigua en aquell punt era de 2.000 litres per segon. Després de recórrer més de quatre quilòmetres per un canal que Badia va fer construir, l'aigua arribava a la seva destinació amb un desnivell de 35 metres respecte a les fàbriques.

"Partiendo del estribo derecho de la presa sigue el canal en sus primeras alienaciones paralelo a la que era acequia del molino de Rama (conde de Marlés) y atravesando los terrenos llanos que forman la vega del Ter, cruza sos tributarios los barrancos Font-Salada y Barricono hasta llegar frente la masía de este último nombre, dejando casi siempre a su derecha el camino vecinal de Ripoll a San Juan de las Abadesas. A partir

de este punto el canal va acercándose al pié de las laderas que limitan la vega para faldearlas, apoyéndose en ellas, cruzando el citado camino vecinal y el torrente de Sanarús, [...] para descender al cauce del río Ter en un canal subterráneo paralelo al barranco can Guetas junto a cuya confluencia se han situado los artefactos hidráulicos."³⁰

La construcció del canal va exigir obrar alguns ponts –2 pontons, 5 ponts i 1 aqüeducte de 32 arcs, perquè els veïns no tinguessin problemes de pas–. El complex industrial estava format de quatre naus industrials, amb quatre edificis d'habitatges per als encarregats de les fàbriques. Malgrat que era conegut amb el nom de Colònia Estamariu, no era, de fet, una colònia industrial, perquè Badia no va construir cases per als obrers, que habitaven a Ripoll.

*"Atendiendo al fin de este proyecto se ha emplazado la fábrica de hilados y tejidos en unos terrenos cuya extensión es mayor de 50.000 metros cuadrados, en el llano de Estamariu [...]. En estos edificios [...] se han instalado los almacenes y cuadras necesarias para el trabajo de los telares y husos que con las cardas, batanes, blanqueo y máquinas de preparación de todas clases de servicios, accesorios, alumbrado eléctrico, prensas, etc. necesitan actualmente una fuerza aproximada de 500 caballos. [...] Toda la obra ha sido ejecutada y dirigida por el inteligente contratista Antonio Folcrà con sus acostumbrados actividad y acierto secundado eficazmente por D. Agustín Badía hermano del propietario, después de varias consultas al distinguido ingeniero de caminos, canales y puertos D. Rafael Coderch, quien tomo una gran parte en el proyecto."*³¹

Entre la documentació que s'ha conservat hi consten totes les factures de les obres, de la construcció del pantà, la sèquia, les fàbriques, etc. Hi ha també la relació dels jornalers, les hores treballades per cadascun i els preus de les hores treballades –16 rals els capatassos, 15 rals els paletes i 11 rals els peons–. El constructor va donar feina a unes 15 persones cada dia. El cost calculat segons les factures és d'un 600.000 ptes. i el gruix de les obres es va dur a terme de l'any 1896 a 1898. El 10 d'abril de 1893, dos anys abans d'iniciar-ne la construcció, Badia havia firmat un contracte amb la casa Planas, Flaquer i Cia. per a

Fotografia 2. Aqüeducte d'Estamariu. Autor: Josep Guic, 1895, extreta de: *Aprovechamiento de aguas del río Ter en Ripoll: propiedad de José Badía Capdevila*, Sabadell: imp. Juan Comas, 1904 (AHS. Fons Badia).

la construcció de les turbines que haurien d'alimentar les fàbriques d'energia.³²

Com va finançar una inversió de tal abast? Primer de tot, Badia disposava dels beneficis que continuava acumulant de la fàbrica de Sabadell, de la qual anava retirant a poc a poc el capital. Però també havia con-

solidat un patrimoni considerable, amb l'herència del seu pare, la del seu oncle i, sobretot, el dot de la seva dona. Va recórrer, a més, als diners de familiars i d'amics. El 1894 un tal Josep Guardiola i Grau li va prestar 200.000 ptes.,³³ i dos anys més tard, Carme Sert i Rius –cunyada seva– i Francesc i Isidre Bultó i

26 AHPB. Rafel Vilaclara i Gibert, 2 de juliol de 1891.

27 AHS. FVB. *Industria e invenciones*, 24.11.1892 (documents sense inventariar).

28 Entre els papers del Fons Badia de Sabadell hi ha alguns esbossos de pressupostos i plànols de les obres, i s'hi troba l'esborrany del text del fullet esmentat on s'expliquen les característiques tècniques del projecte.

29 Es va construir un arc de 23 graus d'amplitud de circumferència i de 116 metres de radi que arrencava del marge dret del cabdal del riu. La seva altura sobre el fons del riu era de 3,5 metres. AHS. FVB. *Aprovechamiento de aguas...*, p. 3.

30 *Ibidem*, p. 5.

31 *Ibidem*, p. 8-10.

32 "Contrato que celebran de una parte los Sres. Planas, Flaquer y Cia., constructores de máquinas en Gerona y de otra D. José Badía de esta para la construcción de una turbina que deberá establecerse en la fábrica de hilados de algodón que el segundo posee en Ripoll, provincia de Gerona (...)" Per 26.500 ptes. instal·len "tres turbinas sistema perfeccionado capaces de desarrollar la fuerza efectiva, 2 de 150 y 1 de 120 CV (de 75 Kg. cada uno) bajo el salto de 33 metros y con un volumen de agua de 1.216 litros por segundo". Al cap d'un any arribaria la quarta turbina, que costaria 9.200 ptes. "capaz de desarrollar la fuerza efectiva de 150 CV (de 75 Kg. cada uno) bajo el salto de 33 metros y con un volumen de agua de 435 litros por segundo [...]" i el 1899 se'n va instal·lar una altra, que costà 9.000 ptes., a la fàbrica de Can Barrera: "[...] turbina sistema perfeccionado capaz de desarrollar la fuerza efectiva de 35 CV (de 75 Kg. cada uno) bajo el salto de 3,3 metros y con un volumen de agua de 1.060 litros por segundo [...]". Les turbines per a les fàbriques noves van suposar un cost de 35.700 ptes. AHS. FVB. Secció de Ripoll, carpeta núm. 2 (documents sense inventariar).

33 No s'ha pogut esbrinar qui era ni quina relació tenia amb Badia. Segons l'escriptura notarial, era veí de París. Els diners foren entregats en bitllets del Banc d'Espanya, i Badia els havia de tornar en 9 anys: les 50.000 ptes. primeres en 6 anys i 50.000 en fer 7, 8 i 9 anys, que fan 200.000 ptes. L'interès del préstec era del 5% "pagaderos por semestres". Badia va hipotecar la fàbrica de vapor, "con su máquina, trasmisiones, pozos, minas, depósitos, 10 plumas de agua, tuberías y demás anexos, carrer Topete". AHPB. Jaume Alegret Vidal, 26 de juny de 1894. El 1909 encara devia 65.000 a Guardiola, que van ser saldat aquell any. AHS. FVB. Secció de Ripoll i llibres majors de Badia.

Sert li deixaven 400.000 ptes.³⁴ El 1910 Badia ja havia saldat aquests dos deutes.³⁵

La història del seu pare es repetia en el fill: fabricar i fer de “vaporistes”, primer filant llana i després cotó, primer amb carbó i després amb aigua, primer a Sabadell i després a Ripoll... Josep i Agustí, seguint l'exemple del seu progenitor, havien començat tímidament a la fàbrica vella de Can Barrera, arrendant el local i l'energia “excedentaris” a altres fabricants; però després es van animar a fer-ho a l'engròs amb la construcció i arrendament de les fàbriques noves d'Estamariu. Precisament en aquells anys de 1894-95 el desplaçament de fabricants cap al Pirineu va ser molt important: les noves fàbriques Badia estaven just acabades perquè s'hi traslladessin.

Arrendament i fabricació

La inauguració d'Estamariu va ser prou accidentada: aquell 1894, els obrers de dues fàbriques locals, Forcada Vidal i Cia. i Damià de Garriga, van convocar una vaga en protesta pels seus baixos sous, de 7 o 8 ptes. setmanals. La vaga es va escampar i va afectar la resta de fàbriques de la vila, entre les quals, les de Badia, que acabaven d'obrir les portes.³⁶ Però això no va desanimar els industrials i les naus van trobar de seguida qui les volgués arrendar: de les 11 societats establertes a Ripoll, 6 estaven a Estamariu o a Can Barrera. La inversió, doncs, no havia estat debades.

El 1895, l'Agustí, que havia estat fins aleshores a la fàbrica vella del Raval, es va traslladar també a Estamariu, on va instal·lar les 1.060 pues que ja tenia, i va aprofitar per instal·lar-hi el tissatge, amb 70 telers. El 1896 va continuar ampliant maquinària amb la compra de 62 telers més. Al Raval de Sant Pere s'hi quedaven la Vda. i fills de Nicolau Comes i Sebastià Junqueras. En un sol any, de 1894 a 1895, Ripoll va passar de 23.120 pues i 8 telers Jacquard a 40.210 pues i 78 telers: “*la posada en funcionament de les fàbriques Badia en el paratge d'Estamariu va suposar un salt important en l'especialització cotonera de la vila*”.³⁷ El 1900, Agustí ja declarava 2.340 pues de filar, 132 telers i una màquina d'aprestar.

El 1895, any de la posada en marxa de les fàbriques, i exactament quan la companyia del Ferrocarril de Sant Joan de les Abadesses va ser absorbida per

Norte –la gran companyia ferroviària espanyola–, Josep Badia Capdevila va ser nomenat president de la Societat Catalana General de Crèdit, accionista majoritària de la línia de Sant Joan.³⁸ La liquidació del tren carboner per un industrial que havia apostat per l'aigua és ben simbòlica. Tal com ens diu el Dr. Jordi Nadal en la cita que encapçala aquest escrit, si pel país en general la fallida del projecte de Sant Joan era motiu de frustració, per a alguns industrials, l'existència de la “fracassada” línia de ferrocarril fou un revulsiu: el carbó de Sant Joan no servia com a font d'energia per a la indústria; l'energia hidràulica de Ripoll sí, i el tren seria, precisament, qui la faria rendible econòmicament.

Malgrat l'èxit de les fàbriques noves, Josep no s'oblidava de la de Can Barrera; l'1 de febrer de 1900 va demanar permís per fer obres a la sèquia del Molinar per tal de millorar-ne el rendiment: un any abans havia encarregat a Planas, Flaquer i Cia. que li construïssin una turbina perquè hi fos instal·lada.

Malgrat que des d'un primer moment els dos germans van posar la filatura de cotó a Estamariu, només s'ha conservat el document d'arrendament fet el 2 de gener de 1904, que havia de durar fins a 1908. Josep li llogava la fàbrica núm. 1 a l'Agustí. El lloguer comprenia la maquinària, el blanqueig i els accessoris, i l'arrendament era de 41.745 ptes. anuals. El contracte, però, va quedar sobtadament rescindit el 17 de desembre de 1904: sembla que l'Agustí havia estafat el seu germà, per la qual cosa va haver de deixar la fàbrica i la casa de Ripoll el 12 de juliol següent. El mes d'octubre del mateix 1904 ja tenia fàbrica a Barcelona, tot i que no va trigar a marxar a Mèxic, on va morir el 1907. La maquinària que ell va deixar, Joan Clerch i Nicolau la va cedir a la societat La Montañesa, que va arrendar la fàbrica núm. 1 fins a 1910.³⁹

S'acabava així, doncs, la col·laboració entre els dos germans. A partir d'aleshores, Josep Badia es limitaria a arrendar les naus i l'energia d'Estamariu. L'industrial, que tenia més de seixanta anys, ja havia fet la feina grossa, i es va dedicar a gestionar el patrimoni que tenia escampat entre Sabadell, Ripoll, Viladecans, Barberà i Barcelona. Malgrat la seva retirada de les activitats professionals, els últims anys de la seva vida no van poder ser de jubilació. Després de la mort d'una filla, la

Figura 1. Arbre genealògic de la família Badia. Elaboració pròpia.

FAMÍLIA BADIA DE SABADELL

Gabriel Badia Coll (1785-28.04.1857) = Margarida Juncà Petit (1786-12.06.1871)
Jaume Badia Juncà (1812-17.03.1879) solter
Josep Oriol Badia i Juncà (1815-29.08.1876) =1837 Josepa Capdevila i Amat
Felicianà Badia Juncà (-18.11.1880) =1839 Martí Trias, de Terrassa
Germana Badia Juncà (1817-12.08.1903) = Jaume Morral i Costa (-1887)
Madrona Badia Juncà (1819-02.1882) = Josep Mas, de Barcelona

FAMÍLIA CAPDEVILA DE SABADELL

Joan Capdevila i Ferran (-17.08.1832) = Antònia Amat Cardús (-1822)
Josefa Capdevila i Amat (25.01.1822-12.06.1887) =1837 Josep Oriol Badia i Juncà
Quitèria Capdevila Ferran = Josep Llonch
Maria Capdevila Ferran (1828) = Martí Jaumandreu
Magdalena Capdevila Ferran

FAMÍLIA DE JOSEP BADIA I CAPDEVILA

Antònia Badia i Capdevila (31.01.1839-10.02.1842)
Josep Badia i Capdevila (15.02.1841-1917) = 9.04.1883 Elisa Pons i Olivé (16.12.1858 - 20.12.1909)
Josep Oriol Badia i Pons (1887-1954) = Mercè Torras
Mercè Badia i Pons (1884-1907) = 1906 Bartomeu Puiggròs
Josefina Badia i Pons (3.04.1888-1980) = 1908 Bartomeu Puiggròs
Francesc Xavier Badia i Pons (1893-1919)
Elisa Badia i Pons (1895-1975) = Emili Moragas (27.05.1890-1948)
Carme Badia i Pons (3.02.1901-28.11.1999) = Arnau Izard i Llonch (1897-1992)
Maria Badia i Capdevila (19.10.1842-4.10.1898) = 8.11.1862 Domènec Sert i Rius (-18.06.1897)
Quitèria Badia i Capdevila (5.06.1844-18.07.1873) = 2.06.1872 Gabriel Trias Badia
Anselm Badia i Capdevila (20.04.1846) = 30.10.1873 Mercè Llonch Cañameras
Gabriel Badia i Capdevila (31.03.1848-11.05.1865)
Calixt Badia i Capdevila (12.1849-25.01.1850)
Antònia Badia i Capdevila (12.12.1850-) = 7.10.1877 Joan Peitx Solà (-29.11.1915)
Agustí Badia i Capdevila (28.08.1853-Mèxic 12.11.1907) = 8.11.1887 Lutgarda Ginestà
Joan Badia i Capdevila, (30.07.1854-26.08.1854)
Antoni Badia i Capdevila (5.07.1856) = 25.03.1884 Inés Casanovas de Montllor
Joan Badia i Capdevila, sacerdot (2.11.1857-1941)
Josepa Badia i Caldevila (22.04.1860-1.05.1860)
Francesc Badia i Capdevila (1.09.1861-3.09.1861)
Carme Badia i Capdevila (21.06.1862-2.02.1865)
Josepa Badia i Capdevila (11.08.1864) = 24.01.1903 Tomàs Ribera Bizcarro

141

34 Les devolucions de capital haurien de començar al cap de cinc anys, 1901, amb entregues de 50.000 ptes. anuals. Badia hipotecava les fàbriques de Ripoll, els drets d'ús de l'aigua, la presa, etc., que ja estaven construïts (AHPB. Josep M. Vives i Mendoza, 13 d'abril de 1896). El primer retorn de 50.000 es va efectuar l'1 d'abril de 1899, dos anys abans del previst, a requeriment dels prestataris (AHPB. Josep M. Vives i Mendoza). Uns mesos després, Carme Sert li demanava a Badia que li fes efectiu el retorn d'unes altres 50.000 (AHPB. Josep M. Vives i Mendoza, 9 de novembre de 1899). El 14 d'abril de 1902, Badia tornava unes altres 100.000 ptes. a Carme Sert, i el 3 d'abril de 1903, 50.000 més.

35 Així ho reflecteixen els comptes del llibre major de Badia per al període 1905-1913.

36 Les vagues van ser intermitents durant aquells anys, i els fabricants van tancar les portes de les seves indústries. Els incidents es van acabar aviat, afortunadament. Segons Cutrinas: "El mes d'agost, el Sr. Badia realitza diverses gestions i la qüestió del tancament queda arranjada. Per la importància que han adquirit les fàbriques Badia en vitalitzar el sector de la carretera de Sant Joan [...] es proposa la millora de l'enllumenat del camí que porta a dites instal·lacions per tal de facilitar el desplaçament dels treballadors del torn de nit". El ritme de treball a les fàbriques, doncs, era prou fort. G. CUTRINAS (1986), p. 88.

37 G. CUTRINAS (1986), p. 87-89.

38 F. CABANA (1999), p. 90. Va ser president fins al 1909, just després de la liquidació de la línia.

39 G. CUTRINAS (1986), p. 99. En la pàgina 111 es pot consultar l'inventari complet de tota la maquinària que Agustí tenia i va deixar a Ripoll.

Mercè, el 1907, Josep Badia i Capdevila va enterrar la seva dona i el seu fill Joan el 1909. Ell va morir el 1917, deixant cinc fills orfes.

Arrendatari	data	fàbrica	import anual
Agustí Badia (no en consta escriptura)	1895	1	n. d.
Agustí Badia en comandita	2.01.1904	1	41.745
La Montañesa (a)	14.11.1905	1	18.445
Joaquim Baucells, Joan Rexach, Antoni Roqué (b)	23.11.1890	2	n. d.
Joaquim Baucells, Joan Rexach, Antoni Roqué	4.02.1895	2	15.625
Joaquim Baucells, Joan Rexach, Antoni Roqué	15.06.1896	2	12.500
Joan Rexach e hijos	30.07.1910	2	20.000
Domènec Salvans i Tressera (c)	4.02.1895	3	12.500
Antoni Alemany (d)	6.06.1911	3	n. d.
Pere i Ramon Bach i Escofet (e)	20.01.1915	3	16.000
Prat, Carol i Cia. (f)	28.04.1895	4	15.625
Prat, Carol i Cia.	15.06.1896	4	12.500
Albert i Marià Planas (g)	5.07.1912	4	n. d.
Sebastià Junqueras (h)	10.10.1895	vella	3.500
Vda. e hijos de Nicolás Comas (i)	27.03.1899	vella	3.000
Hijos de Nicolás Comas	30.03.1910	vella	3.000

n. d.: No hi ha dades

Taula 3. *Arrendataris de les Fàbriques Badia a partir de 1895, en pesses.* Elaboració pròpia. Font: "Escrituras privadas de arrendamiento fábricas Ripoll". Secció de Ripoll, carpeta núm. 3 (AHS. FVB) i G. CUTRINAS (1986).

(a) La Montañesa apareix a la vila quan Agustí Badia marxa. Ramon Roig, el seu propietari, va arrendar la fàbrica núm. 1 a Josep Badia, arrendament que havia de ser fins al 31 d'abril de 1910 per un preu de 18.425 ptes. anuals. El 1906, la Contribució Industrial de La Montañesa era per 4.600 ptes.

(b) "El 23 novembre de 1890 es signà una contrata entre els senyors Joan Rexach i Rifà, Joaquim Baucells i Poquí i Joan Clerch Torrents, tots tres veïns de Manlleu per formar la societat 'Baucells, Rexach i Cia'. El dia 9 de maig prenen l'acord de deixar la seva fàbrica de Manlleu i traslladar-se a Ripoll a casa dels Sr. Badia. El trasllat té lloc el 4 de febrer de 1895 i comença la producció el 15 de juny de 1896." El contracte de J. Badia amb Joaquim Baucells i Poquí, Joan Rexach i Rifà, Antoni Roqué i Vallmitjana era de 15.625 ptes. anuals més les "120 ptes. d'interès anual pel capital que el Sr. Badia ha invertit en fer la carretera que va des de les cases consistorials fins a les fàbriques". Baucells Rexach i Cia. tenia 7 màquines selfactines i disposava de 200 HP de força provinents del salt d'aigua de 30 metres. "El 31 de desembre de 1899 després de 9 anys de col·laboració queda dissolta la raó social i resta propietat de Joan Rexach i Cia.". El 1900 Joan Rexach i Cia. substitueixen en l'arrendament a Baucells Rexach i Cia. Segons la Contribució d'aquell any tenien 5.800 ptes, i el 1906, 6.200 ptes. El 1910 apareixien com a Rexach e hijos. CUTRINAS (1986), p. 87, 89, 90, 100 i 102.

(c) El febrer de 1895 Domènec Salvans i Tressera també es desplaça de Manlleu a Ripoll. El dia 4 Badia li llogava la fàbrica núm. 3, per un termini de cinc anys prorrogables. L'escriptura especificava que l'arrendador disposava de la quarta part de l'aigua del canal i havia de construir-s'hi la casa. El lloguer anual era de 12.500 ptes. i havia de pagar les 120 ptes. per la carretera. El 1900 Domènec Salvans pagava la Contribució per 5.150 ptes. CUTRINAS (1986), p. 90.

(d) El 1912 es registrava la societat Roig i Arméngol, que agrupava La Montañesa, de Roig, i la societat d'Antoni Alemany, que ocupaven les fàbriques 1 i 3 de Badia. CUTRINAS (1986), p. 99, 100 i 103. Antoni Alemany tenia una fàbrica tèxtil a Manlleu el 1846. Albareda (1987), p. 22.

(e) El gener de 1915, Antoni Alemany se'n va de Ripoll i Badia lloga la nau que tenia a Ramon Bach Escofet i al seu germà, socis de la societat Ramon Bach i germà, constituïda el 1899. El lloguer era de 16.000 ptes. anuals. CUTRINAS (1986), p. 104.

(f) Prat, Carol i Cia. s'havia constituït a Barcelona el 1894, i els seus socis eren Josep Carol Castells i els seus tres fills, Joan, Josep i Pere Carol Prat, tots de Sabadell ("Empreses i empresaris..."). Segons Cutrinas, havia firmat amb Josep Badia un contracte privat el 15 de desembre d'aquell any, just quan aquest estava iniciant les obres. El 28 d'abril del 95 s'establia la durada de l'arrendament per cinc anys i un preu de 15.625 ptes. anuals. El 1900 Prat Carol i Cia. declaraven 5.730 ptes i el 1906, 8.028 ptes. El 1910, Josep Carol Prat va ser assassinat a Ripoll; la família va abandonar la vila i es va traslladar de nou a Sabadell el 1912. CUTRINAS (1986), p. 89, 90, 100 i 102. Prat, Carol i Cia. devia tenir arrendada la fàbrica núm. 4, l'única que quedava lliure el 1895.

(g) El 1900 Albert i Marià Planas apareixien a Ripoll, amb 4.140 ptes, substituïnt Vda. Planas, que no estava encara a les fàbriques Badia. El 1906 ja declaraven 6.636 ptes, i el 1912 es traslladen a la fàbrica núm. 4 d'Estamariu. El contracte d'arrendament es va signar el 5 de juliol de 1912 per deu anys a 26.000 ptes. anuals. Els germans van separar els seus interessos el 1914, quan la raó social va passar a anomenar-se Hilanderia Planas, i l'Albert es va traslladar a Barcelona. CUTRINAS (1986), p. 90, 100, 103 i 104.

(h) "El Sr. Josep Badia i Capdevila fa contracte amb Sebastià Junqueras per lloguer de Can Barrera a 3.500 ptes anuals que finirà previ conveni el 30 de juny de 1899". El 1900, Sebastià Junqueras declarava 3.700 ptes en la Contribució Industrial. CUTRINAS (1986), p. 89 i 90.

(i) En el padró de Ripoll de 1876 ja apareixia el fabricant Nicolau Comas, un dels tres que hi havia en aquell moment a Ripoll, i en la contribució urbana de 1886 ja constava com a Vda. i fills de N. Comes. L'escriptura d'arrendament de la fàbrica vella de Badia es va fer a Sabadell el 1899, per quatre anys, que es prorrogarà fins al 1910, per un preu anual de 3.000 ptes. El 1900 Vda. e hijos de Nicolás Comas ja tenia 4.248 ptes, i el 1906, amb el nom de Fills de Nicolau Comes, declarava 5.220 ptes. CUTRINAS (1986), p. 81, 84, 85, 90, 100 i 102.

Conclusions

El present text és una fotografia –de les moltes possibles– d'un exemple d'una de les característiques més peculiars de la industrialització catalana: els condicionants energètics del Principat en la presa de decisions empresarials dels industrials del país, i que, malgrat la seriosa restricció que suposaven, no van aconseguir paralitzar el procés de modernització i de canvi tècnic en la indústria.

La història de Josep Badia no és interessant per ser la d'un empresari pioner o visionari, sinó perquè representa l'industrial típic del país: perfectament immers en el context econòmic del país, i amb els recursos de què podia disposar, va jugar les cartes que el moment li brindava i va apostar fort per la

innovació energètica en el seu salt de Sabadell a Ripoll.

Josep Badia i Juncà, el pare, havia iniciat el seu recorregut empresarial amb els capitals de la família i algunes màquines de filar, que s'acabarien convertint en la filatura més gran de Sabadell. Aquest creixement va ser possible gràcies a la progressiva penetració de les noves tècniques de producció, i, sobretot, de la força de la màquina de vapor.

Ell va participar d'aquest canvi tècnic des del primer moment, ja fos amb l'arrendament del vapor d'en Formosa, o amb la compra de màquines importades d'Anglaterra. L'estratègia empresarial seguida pel pare de Badia es va basar en la reinversió de beneficis i el crèdit informal; els resultats li foren favorables i la bona marxa de les seves empreses el va animar a continuar apostant, ja fos amb la introducció de la filatura d'estam, o amb la construcció, el 1867, del seu propi vapor, que li permetia assegurar la independència de local i d'energia i obtenir un guany complementari arrendant la sobrera a altres filadors.

Josep Badia Capdevila, el fill, no es limità a seguir amb la tasca començada pel seu progenitor. Iniciat en el món de la llana, havia fet, de la mà del seu germà Agustí, una petita incursió en el sector del cotó, a Ripoll. Quan va tenir assegurada la pervivència de la fàbrica de Sabadell –portada per un altre germà, l'Anselm– va animar-se en un projecte més gran, que li va costar quinze anys de gestació, de construcció d'un complex fabril a la vila pirinenca.

El factor energètic, novament, en seria el protagonista: “el retorn a l'aigua –diu el Dr. Nadal– era inevitable”. Perquè pogués ser una realitat calia, però, comprar i condicionar el terreny, canalitzar l'aigua del riu per portar-la al peu de les fàbriques, fer-hi posar les turbines, bastir les naus, els habitatges i fer la carretera. Les instal·lacions, immediatament arrendades, van ser testimoni de com l'aigua del Ter va alleugerir els fabricants assedegats d'energia. L'anomenada hulla blanca seria cabdal per donar continuïtat al procés d'industrialització que havia començat, cent anys abans, a les lleres d'aquell i d'altres modestos rius.

Va ser així com els Badia, de la mà de la indústria del país, van emprendre el viatge de Sabadell cap a Ripoll... ●

Bibliografia

J. ALBAREDA; M. SURINYACH (1987). *La industrialització a Manlleu. Energia hidràulica. Creixement urbà, treballadors i fabricants. 1760-1931*. Manlleu: Museu de Manlleu.

Josep M. BENAUL I BERENGUER (1996). “El riu Ripoll i la industrialització del tèxtil en el segle XIX”. *Plaça Vella*, núm. 40 (1996), p. 15-44.

– (1989). “Pere Turull i Sallent i la modernització tecnològica de la indústria tèxtil llanera, 1841-1845”. *Arraona*, (Sabadell), núm. 5 (tardor de 1989).

Josep M. BENAUL I BERENGUER; Jordi CALVET; Esteve DEU (ed.) (1994). *Indústria i Ciutat, Sabadell 1800-1980*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Abat Oliba).

– (2000). “Dels Galí als Salvans. Cicles de formació de les grans empreses, 1814-1913”. Dins *Història Industrial de Terrassa, II. Les grans empreses*. Terrassa: Diari de Terrassa, Barcelona: Lunwerg.

F. CABANA I VANCELLS (1994). *Fàbriques i Empresaris, els protagonistes de la revolució Industrial a Catalunya*. Vol. 1 i 3. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana.

F. CABANA I VANCELLS (1999). *Caixes i bancs de Catalunya*. Vol. 3. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana.

A. CARRERAS (1983). “El aprovechamiento de la energía hidráulica en Cataluña. 1840-1920”. *RHE*, I, 2 (1983), p. 31-63.

G. CUTRINAS I SORINAS (1986). *Les arts tèxtils a Ripoll, i a la comarca*. Ripoll: Patronat Francesc Eiximenis de la Diputació de Girona.

“Empreses i Empresaris a la Catalunya del segle XIX”. Departament d'Història i Institucions Econòmiques de la Universitat de Barcelona [recurs electrònic].

J. NADAL I OLLER (1991). “El cotó”. *Història Econòmica de la Catalunya Contemporània*. Vol. 3. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
